

“SHARTNOMAVIY RAQAMLI VAKILLIKNING QO‘LLANILISHI”

Xursanov Rustam Xolmuratovich

*Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash
va malakasini oshirish institute y.f.d., dotsent
E-mail hursanov.rustam75@gamil.com*

Pardayev Akmal Baykabulovich

*Yuridik kadrlarniqaytatayyorlash
va malakasini oshirish institute mustaqil izlanuvchisi:
Akmalpardaev312@gmail.com*

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida fuqarolik-huquqiy munosabatlar tubdan o‘zgarib bormoqda. Ayniqsa, shartnomaviy munosabatlarda vakillik institutining raqamli shaklda namoyon bo‘lishi yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Shartnomaviy raqamli vakillik deganda, shaxs manfaatlarini ifoda etish va huquqiy harakatlarni amalga oshirish vakolatining electron vositalar orqali berilishi va bajarilishi tushuniladi. Bugungi kunda shartnomalar nafaqat electron shaklda tuzilmoqda, balki ularni bajarish jarayoni ham tobora avtomatlashtirilmoqda. Xususan, raqamli shartnomalar va smart-kontraktlar shartnoma munosabatlarini tezkor, shaffof va samarali tashkil etish imkonini bermoqda. Smart-kontraktlar blokcheyn texnologiyasi asosida ishlashi sababli, ular vositachilarsiz va inson omilisiz avtomatik tarzda ijro etilishi bilan ajralib turadi. Shartnomaviy raqamli vakillikning qo‘llanilishi amaliyotda turli sohalarda kuzatiladi. Masalan, electron tijoratda vakil orqali bitim tuzish, bank xizmatlaridan foydalanish yoki davlat xizmatlarini masofadan turib amalga oshirish shular jumlasidandir. Bunday jarayonlarda electron imzo va identifikatsiya tizimlari vakillikning ishonchliligini ta‘minlaydi. Mazkur jarayonlar fonida shartnomaviy munosabatlarda vakillik institutining ham yangi bosqichga o‘tayotganini kuzatish mumkin. Xususan, raqamli shartnomalar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan shartnomaviy raqamli vakillik amaliyotda tobora keng qo‘llanilmoqda. Endilikda vakil orqali amalga oshiriladigan huquqiy harakatlar nafaqat an‘anaviy shaklda, balki electron platformalar orqali ham bajarilmoqda. Bu esa vakolat berish va undan foydalanish mexanizmlarini yanada soddalashtiradi. Raqamli muhitda vakillik munosabatlari tezkorlik va qulaylik bilan birga aniqlik va nazorat imkoniyatini ham ta‘minlaydi. Masalan, electron imzo orqali tasdiqlangan vakolatlar, identifikatsiya tizimlari yordamida tekshiriladigan vakillar hamda barcha harakatlarning raqamli qayd etilishi huquqiy ishonchlikni oshiradi. Natijada taraflar o‘rtasidagi ishonch omili mustahkamlanadi va bitimlar bajarilishi ustidan nazorat ancha yengillashadi. Shu bilan birga, raqamli vakillik an‘anaviy vakillikdan farqli ravishda, ko‘proq texnologiyaga bog‘liq bo‘lib qolmoqda. Bu esa ayrim xavf va cheklovlarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, electron tizimlardagi uzilishlar, kiber xavfsizlik bilan bog‘liq tahdidlar yoki shaxsni noto‘g‘ri identifikatsiya qilish holatlari huquqiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli, bunday munosabatlarni tartibga solishda nafaqat huquqiy, balki texnik kafolatlar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

ham muhim ahamiyat kasb etadi. Amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, raqamli vakillik ayniqsa electron tijorat, bank-moliya operatsiyalari va davlat xizmatlari ko‘rsatish sohalarida samarali qo‘llanilmoqda. Bu esa fuqarolar va biznes subyektlari uchun vaqt va resurslarni tejash imkonini yaratmoqda. Shu bilan birga, ushbu institutning to‘liq ishlashi uchun aholining raqamli savodxonligini oshirish va mavjud infratuzilmani yanada rivojlantirish zarur. Umuman olganda, shartnomaviy raqamli vakillik raqamli iqtisodiyot sharoitida huquqiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. U nafaqat shartnomalar tuzish va ijro etish jarayonini yengillashtiradi, balki zamonaviy huquq tizimining rivojlanish yo‘nalishlarini ham belgilab bermoqda. Shartnomaviy raqamli vakillik, avvalo, electron hujjatlar va electron raqamli imzo tizimlariga tayanadi. Chunki aynan ushbu vositalar orqali vakolat berish, uni tasdiqlash va undan foydalanish imkoniyati yaratiladi. O‘zbekiston Respublikasida electron raqamli imzo qonunchilik darajasida mustahkamlangan bo‘lib, u qog‘oz hujjatlardagi qo‘l imzosiga tenglashtiriladi. Bu esa electron shaklda tuzilgan shartnomalar va vakillik asosida amalga oshiriladigan harakatlarning huquqiy kuchini ta‘minlaydi. Amaliyotda shartnomaviy raqamli vakillikning qo‘llanilishi, eng avvalo, electron hujjat aylanishi tizimlarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Bugungi kunda tashkilotlar o‘rtasida hujjat almashinuvi ko‘pincha electron shaklda amalga oshiriladi va bu jarayonda vakillar muhim rol o‘ynaydi. Masalan, yuridik shaxs nomidan ish yurituvchi xodim electron imzo orqali shartnomalarni tasdiqlashi, hisob-kitob hujjatlarini yuborishi yoki davlat organlari bilan o‘zaro aloqalarni amalga oshirishi mumkin. Bu esa vaqt va xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi hamda ish jarayonlarini tezlashtiradi. Raqamli vakillikning qo‘llanilishi, ayniqsa, davlat xizmatlari tizimida keng rivojlanmoqda. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portal orqali fuqarolar va tadbirkorlar o‘z vakillari orqali turli xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga ega. Bunda vakil electron imzo orqali ariza topshirishi, ma‘lumotlarni yuborishi va natijalarni qabul qilishi mumkin. Bu holat an‘anaviy byurokratik jarayonlarni sezilarli darajada soddalashtirib, davlat va fuqaro o‘rtasidagi munosabatlarni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Shuningdek, shartnomaviy raqamli vakillik bank-moliya sohasida ham faol qo‘llanilmoqda. Masalan, yuridik shaxslar o‘z vakillari orqali masofadan turib bank operatsiyalarini amalga oshiradi, shartnomalar tuzadi va to‘lovlarni tasdiqlaydi. Bu jarayonlarda electron identifikatsiya va autentifikatsiya tizimlari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, electron tijorat rivojlanishi ham raqamli vakillikning kengayishiga turtki bermoqda. Chunki onlayn bitimlar ko‘pincha vakillar orqali amalga oshiriladi va bu jarayon to‘liq raqamli muhitda kechadi. Xorijiy davlatlar tajribasi ham shuni ko‘rsatadiki, raqamli vakillik iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi. Masalan, Daniyada electron hujjat aylanishi tizimi joriy etilishi natijasida katta miqdorda mablag‘ tejalgan. Janubiy Koreya, Braziliya va Chili kabi davlatlarda ham electron hujjatlar va raqamli vakillik tizimlari keng qo‘llanilib, davlat boshqaruvi va biznes jarayonlarining samaradorligi oshirilgan. Markaziy Osiyo davlatlari tajribasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, bu yo‘nalishda turli yondashuvlar mavjud. Masalan, Qirg‘izistonda electron tijoratni rivojlantirish doirasida raqamli bitimlar va electron hujjatlar bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

qonun loyihalari ishlab chiqilmoqda. Turkmanistonda esa ushbu sohani huquqiy tartibga solish hali shakllanish bosqichida bo‘lib, xalqaro tajribani joriy etish orqali rivojlantirish rejalashtirilgan. Qozog‘istonda esa electron to‘lovlar va raqamli bitimlar bozori sezilarli darajada kengaygan bo‘lib, bu raqamli vakillikning amaliy qo‘llanilishini kuchaytirgan. Shu bilan birga, shartnomaviy raqamli vakillikni qo‘llash jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Eng avvalo, texnik infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, internet xizmatlari sifati va qamrovining notekisligi ayrim hududlarda raqamli xizmatlardan to‘liq foydalanish imkonini cheklaydi. Bundan tashqari, aholining raqamli savodxonligi darajasi ham muhim omil bo‘lib, bu borada hali qilinadigan ishlar ko‘p. Yana bir muhim masala — bu kiber xavfsizlik va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilishdir. Raqamli vakillikda barcha jarayonlar electron tizimlar orqali amalga oshirilgani sababli, ma’lumotlarning xavfsizligini ta’minlash ustuvor vazifaga aylanadi. Elektron raqamli imzo va autentifikatsiya tizimlari bu borada muhim kafolat bo‘lsa-da, texnologik tahdidlar doimiy ravishda yangilanib borayotganini inobatga olish zarur. Umuman olganda, shartnomaviy raqamli vakillik zamonaviy huquqiy munosabatlarning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. U shartnomalar tuzish va bajarish jarayonlarini soddalashtiradi, tezlashtiradi hamda iqtisodiy samarad orlikni oshiradi. Shu bilan birga, uning to‘liq va samarali ishlashi uchun huquqiy bazani takomillashtirish, texnik infratuzilmani rivojlantirish va raqamli madaniyatni oshirish zarur. Kelajakda raqamli vakillik institutining yanada keng qo‘llanilishi kutilmoqda. Bu esa nafaqat milliy huquq tizimining rivojlanishiga, balki global raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashuv jarayoniga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”, 2022-yil 12-oktabr, O‘RQ-793.
2. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”, 2004-yil 29-aprel, №611-II.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, “Elektron hukumat to‘g‘risida”, 2015-yil.
4. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, “Elektron tijorat to‘g‘risida”, 2022-yil.
5. Carvajal, Andrea. *What Is Digital Contracting? – The Future of Lean Legal Contracts*. 3 November 2023.
6. Qirg‘izaliyev Sarvar, *Elektron hujjat aylanishi tizimlari va raqamli imzo*. – Toshkent davlat yuridik universiteti, 2025.
7. B.T.Choriyev, *O‘zbekistonda electron tijoratning huquqiy asoslarini takomillashtirish*. – Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences, Vol. 2, No. March 2022.
8. A.B.Pardayev, *Raqamli shartnomalar va smart-kontraktlar tushunchasi va ularning yuridik tabiati*. – 2025-yil mart.